

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

(əvvəli ötən sayımızda)

İrakayın yürüşü. Osmanlı imperatorluğuna bağlı Bitlis sancaqbəyi Şərəf xan 1531-ci il tarixində Səfəvi (Qızılbaş Dövləti 1501-1736) şahı I Təhmasibə (1524-1576) tabe olduğunu elan etdi. Sultan Süleyman Qanuni Üləma xanı Şərəf xanın yerinə Bitlisə göndərdi. Şərəf xan öldürüldü. Sədrəzəm İbrahim Paşa 1533-cü ilin oktyabr ayında Səfəvilər üzərinə səfərə başladı. Səfəvilərə aid Adilcəvaz, Ərciş, Van və Əhlət qalalarını ələ keçirən İbrahim Paşa yaz aylarında Hələbdən ayrıldı. Bundan sonra Təbriz 13 iyul 1534-cü il tarixində Osmanlı torpaqlarına qatıldı. Qışı İstanbulda keçirən I Süleyman 6-cı səfəri üçün 11 iyun 1534-cü il tarixində hərəkətə keçdi və Təbriz yaxınlığında İbrahim Paşa tərəfindən qarşılandı. Bir müddət sonra buradan ayrılan ordu 31 dekabr 1534-cü ildə təslim olan Bağdadı ələ keçirdi. Qışı Bağdad şəhərində keçirən ordu 8 yanvar 1536-cı il tarixində İstanbula geri döndü.

31 mart 1547-ci il tarixində vəfat edən I Fransosun yerinə Fransa kralı olan II Henri Aralıq dənizində Habsburqlarla mübarizə aparmaq üçün Süleyman Qanuni ilə razılığa gəldi. Buna cavab olaraq Andrea Doria idarəsindəki donanma 8 oktyabr 1550-ci il tarixində Mehdiyə bölgəsini ələ keçirdi. Ancaq iyul 1551-ci il tarixində Qazo adasını fəth edən Sinan Paşa idarəsindəki donanmanın 18 iyul tarixində Malta adasına etdiyi hücum uğursuz oldu. Qısa müddət sonra Malta idarəsindəki Trablus qalası mühasirəyə alındı və 15 avqust tarixində şəhər ələ keçirildi. Trablusun alınması ilə 1551-1559-cu il İtaliya Müharibəsinə şərait yaradıldı. 1552-ci il tarixində Fransaya yardım məqsədi ilə yola çıxan Osmanlı İmperatorluq donanması İtaliyanın cənubundakı Reggio Calabria bölgəsini ələ keçirdi. 5 avqust 1552-ci il tarixində Andrea Doria idarəsindəki donanmayla qarşılaşan Fransa-Osmanlı birlikləri baş verən dəniz döyüşündən qalibiyyətlə ayrıldı. 1553-cü ildə isə bu birliklər Genuyaya məxsus Korsika adasının böyük hissəsini ələ keçirdi.

1548-ci il tarixində ikinci dəfə elan edilən Hind səfərinə bu dəfə Piri Rəis komandanlıq edirdi. Piri Rəis Osmanlı torpağı olan Ədən bölgəsinin portuqallara tabe olmasının ardından 26 fevral 1548-ci il tarixində bu bölgəni yenidən Osmanlı imperiyasına birləşdirdi. Avqust 1552-ci il tarixində isə Portuqaliya krallığına məxsus Maskat(Omman) böl-

gəsini özünə tabe edən Osmanlı qüvvələri daha sonra Ərəbistan yarımadasının sahil bölgələrini işğal edərək Qəter və Bəhreyn bölgəsini ələ keçirdi.

Amerikanın xəritəni ilk dəfə çəkən, şöhrəti dünyanı saran Piri Rəis dayısı Kamal Rəisin yanında yetişmişdir. O, admiralıq rütbəsinə qədər yüksəlmişdir. Çıxdığı səfərlərində Aralıq dənizini və Sakit okeanı dərinlən öyrənmişdir. Bu araşdırmalarının nəticəsində iki böyük əsərini: Aralıq dənizinin

danı olmuşdur. Bu amirlik "Süveyş kapitanı" və "Misir kapitanı" ünvanları ilə birlikdə adlanmışdır. Piri Rəis Hind okeanındakı, Bəsrə körfəzindəki, Omman dənizindəki və Qırmızı dənizdəki türk donanmasının admiralı idi. Bu admirallığın mərkəzi Süveyş limanı olmuşdur.

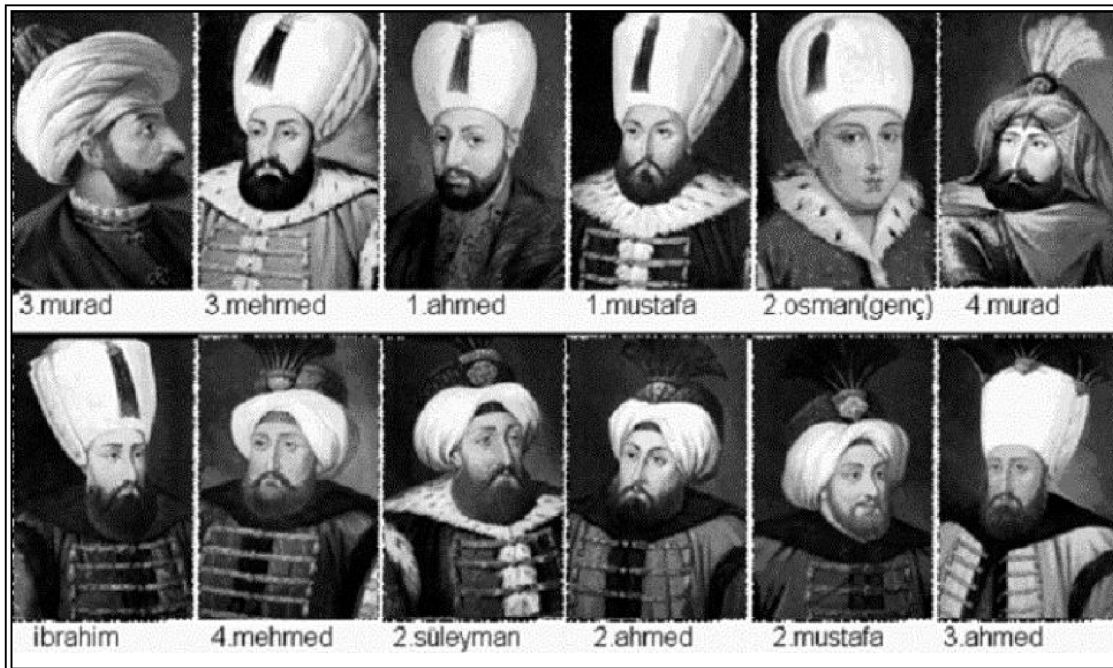
O çağda Osmanlı siyasətinin əsas məqsədi portuqaliyalıları Hind okeanından qovmaq idi. 1548-ci ildə Süveyşdən türk donanması ilə ayrılmış, asi ərəblərin əlinə keçən Ədən limanını yenidən Osmanlı imperiyasının ixtiyarına qaytar-

İrəvan və Qarabağ bölgəsini ələ keçirdi.

1555-ci ildən sonra Səfəvilər dövlətinin Osmanlı Türkiyəsi ilə münasibətlərində I Şah Təhmasibin hakimiyyətinin sonuna qədər davam etmiş dinc tənəffüs dövrü başlandı.

1559-cu ilin sonunda şahzadə Bayəzid öz ailəsi və on iki min nəfərlik ordusu ilə Qəzvinə I Şah Təhmasibin sarayına gəldi. Sultan Süleymanın oğlu atasına qarşı üsyan etmiş, lakin darmadağın olunmuşdu. Üç il Səfəvi şahının yanında Bayəzid qalmışdı.

400 çadırla qurulan Dünya Dövləti - Osmanlı İmperatorluğu

və Amerika qitəsinin xəritələrini tərtib etmişdir. Antarktidanın ilk dəfə xəritəsini də çəkən məhz Piri Rəis olmuşdur.

Aralıq dənizinə aid coğrafi biliklərini "Bəhriyyə" adlı əsərində toplamışdır. O dövrdə Aralıq dənizinə aid bu əsərdən başqa dənizçilər də faydalanmışdır.

O çağda Osmanlı siyasətinin əsas məqsədi portuqaliyalıları Hind okeanından qovmaq idi. 1548-ci ildə Süveyşdən türk donanması ilə ayrılmış, asi ərəblərin əlinə keçən Ədən limanını yenidən Osmanlı imperiyasının ixtiyarına qaytarmışdır. Sonra Omman dənizinə çıxmış, Portuqaliyanı bu dənizdən uzaqlaşdırmaq üçün Qanuni Sultan Süleymandan icazə alıb onlarla 30 döyüş keçirmişdi.

Piri Rəisin 30 gəmisindən bir qismi Hind okeanında mühdş bir fırtına ilə rastlaşaraq batmışdır. Süveyşə döndüyü zaman Misir admiralı Mehmed Paşanın iftirasına uğramış və Sultan Süleymanın əmri ilə edam edilmişdir.

Çıxdığı Amerika xəritəsi dünya xəritəsinin içərisindədir. O, bu xəritəni 1513-cü ildə çəkmişdir. 1517-ci ildə Misiri fəth edən Yavuz Sultan Səlimlə bir yerdə olmuşdur.

Dünya dənizçiləri Amerika qitəsinin atlasını tərtib edərək Piri Rəisə borcludurlar. O, İspaniyaya səfər etmiş, Bəhriyyənin bir nömrəli kapitanı olmuşdur. 1547-ci ildə isə Hind okeanındakı Osmanlı İmperatorluq donanmasının koman-

mişdir. Sonra Omman dənizinə çıxmış, Portuqaliyanı bu dənizdən uzaqlaşdırmaq üçün Qanuni Sultan Süleymandan icazə alıb onlarla 30 döyüş keçirmişdi.

Piri Rəisin 30 gəmisindən bir qismi Hind okeanında mühdş bir fırtına ilə rastlaşaraq batmışdır. Süveyşə döndü-

1562-ci ildə Van hakimi Xosrov Paşa başda olmaqla, Qəzvinə böyük sultan heyyəti gəlmişdi. Şahın Bayəzidi qaytarmasına nail olmaq onun əsas vəzifəsi idi. I Təhmasib Bayəzidi və onun beş oğlunu Sultan nümayəndələrinin sərəncamına verdi. Onlar orada edam edildilər, cənazələri

döyüşlərdə Turqut Rəis həlak oldu. Ancaq 1565-ci ildə Sultan Süleyman Qanununun ölümündən bir il əvvəl Piyalə Paşa idarəsindəki Osmanlı donanması Saqqız adasını fəth etdi.

Osmanlı İmperatorluğu Şərqdə Səfəvilərlə gedən döyüşlərdən sonra Orta Şərqi böyük bir qismini ələ keçirmişdi. Afrikada imperiya sərhədləri Əlcəzairə qədər uzanmış Osmanlı imperatorluq donanması Aralıq dənizin böyük qismini və Qırmızı dəniz sahillərini fəth etmişdi. Sultan Süleyman Qanuni atası Sultan I Sə-

limdən 6.557.000 km2 olaraq aldığı Osmanlı İmperatorluğunu oğlu II Səlimə 14.893.000 km2 olaraq miras buraxmışdır. I Süleyman Zigetvar mühasirəsinin bitməsinə bir gün qalmış 7 sentyabr 1566-cı il tarixində müharibə düşərgəsində vəfat etmiş və yerinə oğlu II Səlim keçmişdir. II Səlim (Sarı Səlim) atasının vəfatından sonra 1566-cı ildə taxta çıxmışdır. 11-ci Osmanlı sultanı və 90-cı İslam xəlifəsidir. Sultan Süleyman Qanuni və Xürrəm Sultanın oğludur.

Sultan Süleyman Qanununun hərbi səfərlərini belə sıralamaq olar:

1. 18 may 1521-ci ildən 19 oktyabra qədər 5 ay 3 gün sürən Belqrad səfəri.

2. 16 iyun 1522-ci ildən 29 yanvar 1523-cü ilə qədər 7 ay 13 gün sürən Rodos səfəri.

3. 23 aprel 1526-cı ildən 13 oktyabra qədər 6 ay 21 gün sürən Mohac səfəri.

4. 10 may 1529-cu ildən 16 dekabr ayına qədər 7 ay 7 gün sürən Vyana səfəri.

5. 25 aprel 1532-ci ildən 21 noyabra qədər 6 ay 22 gün sürən alman səfəri.

6. 11 iyun 1534-cü ildən 8 yanvar 1536-cı ilə qədər 1 il 6 ay 27 gün sürən İrakayın səfəri.

7. 17 may 1537-ci ildən 22 noyabra qədər 6 ay 6 gün sürən Pulya səfəri.

8. 8 iyul 1538-ci ildən 27 noyabra qədər 4 ay 20 gün sürən Qara Boqdan səfəri.

9. 20 iyun 1541-ci ildən 27 noyabra qədər 5 ay 7 gün sürən İstanbul səfəri.

10. 23 aprel 1553-cü ildən 16 noyabra qədər 6 ay 23 gün sürən Üstünqan səfəri.

11. 20 mart 1548-ci ildən 21 dekabr 1549-cu ilə qədər 1 il 8 ay 23 gün sürən ikinci İran səfəri.

12. 28 avqust 1553-cü ildən 31 iyul 1555-ci ilə qədər 1 il 11 ay 3 gün sürən Naxçıvan səfəri.

13. 1 may 1566-cı ildən 6-7 iyul gecəsinə qədər 4 ay 6 gün sürən son Zigetvar səfəri.

(ardı var)